

bulunup bulunmadığına bakılır. Eğer nikâhin devamına engel bir durum yoksa evlilik devam eder, sürekli evlenme engeli varsa eşlerin hemen ayrılması gerekir. Geçici evlenme engelinin bulunması durumunda belirli bir prosedür uygulanarak engel aşılmaya çalışılır, bu mümkün olmazsa yine eşlerin ayrılması icap eder (*el-Fetâva'l-Hindiyye*, I, 337). 1917 tarihli Osmanlı Hukuk-ı Âile Kararnâmesi'nde yahudi ve hristiyanların nikâh akdinde uymaları gereken şart ve esaslara da yer verilmiştir (md. 3, 12, 20-32, 40-44, 51, 59-68, 78-79, 91).

Nikâh İlişkinin Sona Ermesi. Evlilik birliğinin eşlerin ölümüne kadar devam etmesi esas olmakla birlikte bazan akiddeki bir eksiklik veya sonradan meydana gelen bir durum yüzünden, bazan da eşlerden birinin veya her ikisinin isteği üzerine nikâh ilişkisi sona erdirilebilir. Bunlardan ilki fesih adını alır. Evliliğin hangi sebeplerle feshedileceği hususunda mezhepler arasında farklı görüşler vardır. Bazı durumlarda nikâhin feshi için hâkimin hükmüne ihtiyaç yokken bazılarında akdin feshi ancak hâkimin hükmüyle mümkün olur ve hâkimin hükmüne kadar evlilik bütün müteber sonuçlarını doğurur. Nikâh ilişkisinin eşlerden biri veya her ikisinin iradesine dayalı olarak sona ermesi halleri ise talâk, muhâlea ve kazâi tefrik olmak üzere üç grupta incelenebilir. Talâk kocanın (tefvîzü't-talâk durumunda kadının) tek tarafı iradesiyle, muhâlea tarafların anlaşmasıyla, tefrik ise hâkimin hükmüyle nikâh ilişkisinin sona erdirilmesini ifade eder.

BİBLİYOGRAFYA :

Tehânevî, *Keşşâf*, II, 1376-1377; Wensinck, *el-Mu'cem*, "nkh", "zvc" md.leri; M. F. Abdülbâkî, *el-Mu'cem*, "nkh", "zvc" md.leri; Buhârî, "Nikâh", I, 15, 36, 67, 68, 71, "İcâre", 14; Müslim, "Nikâh", 96-98; İbn Mâce, "Nikâh", 6, 8, 11; Ebû Dâvûd, "Nikâh", I, 19, 32, "Talâk", 3, 9, 33; Tirmizî, "Nikâh", I, 6; Nesâî, "Talâk", 34; Şâfiî, *el-Üm*, Beyrut, ts. (Dârü'l-ma'rife), V, 13-20; VI, 249; Sahnûn, *el-Müdeveene*, Beyrut 1415/1994, II, 102, 105, 131; Taberî, *Câmî'u'l-beyân*, VIII, 158; Cessâs, *Ahkâmü'l-Kur'an*, Beyrut 1414/1993, II, 79-80, 611; İbn Hazm, *el-Muhalâ* (nşr. Abdülgaffâr Süleyman el-Bündârî), Beyrut, ts. (Dârü'l-fikr), IX, 3-4, 26-27, 38; Bâcî, *el-Müntekâ*, Kahire 1332, III, 264, 296; Serahsî, *el-Mebsûl*, IV, 192-195, 212; V, 2-3, 10-14, 38, 107-108; XVI, 123; Neseî, *Tıbetü't-talebe fi'l-ışlâhâti'l-fıkhiyye*, İstanbul 1311, s. 38, 48; Alâeddin es-Semerkan-dî, *Tuhfetü'l-fukahâ*, Beyrut 1974, II, 157-162, 181-186, 204-210; Ebû Bekir İbnü'l-Arabî, *Ahkâmü'l-Kur'an* (nşr. M. Abdülkâdir Atâ), Beyrut 1408/1988, I, 218, 256, 292-294, 356, 405, 411; Kâsânî, *Bedâ'i*, II, 228-336; Kâdîhan, *el-Fetâvâ*, I, 320-334; Burhâneddin el-Merginânî, *el-Hidâye*,

Bulak 1316, III, 184-185; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, II, 3-19; İbn Kudâme, *el-Muğnî* (Her-râs), VII, 4-10, 28, 63; Kurtubî, *el-Câmî*, III, 175; Osman b. Ali ez-Zeylâf, *Tebyînü'l-hakâ'ik*, Bulak 1313, II, 94; İbn Kayyim el-Cevziyye, *İlâmü'l-muvakkî'in*, II, 252-253; Abdullah b. Yûsuf ez-Zey-lâf, *Naşbü'r-râye*, Beyrut 1407/1987, III, 167-216; Şemseddin İbn Müflih, *Kitâbü'l-Fürû* (nşr. Abdüssettâr Ahmed Ferrâc), Beyrut 1405/1985, V, 145-179; Bâbertî, *el-İnâye* (İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-kadir* içinde), III, 183-189; Ebû Bekir el-Haddâd, *el-Cevheretü'n-neyyire*, İstanbul 1316, II, 2-27; İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-kadir*, III, 184-185, 256-260; Molla Hüsrev, *Dürrü'l-hükkâm*, İstanbul 1310, I, 326-338; Ali b. Süleyman el-Mer-dâvî, *el-İnsâf fi ma'rifeti'r-râcih mine'l-hilâf* (nşr. M. Hâmid el-Fikî), Kahire 1376/1957, VIII, 4-5, 45-100; Mevâk, *et-Tâc ve'l-iklil*, Beyrut 1398, III, 403 vd.; IV, 1-18; Zekeriyâ el-Ensârî, *Esne'l-meâlîb* (nşr. M. M. Tâmir), Beyrut 1422/2001, VI, 238-591; İbn Nüceym, *el-Bahrü'r-ra'ik*, III, 82-118; İbn Hacer el-Heytemî, *Tuhfetü'l-muhtâc*, Kahire 1315, VII, 186-187; Şirbînî, *Muğnî'l-muhtâc*, IV, 200-280; Şemseddin er-Remlî, *Nihâyetü'l-muhtâc*, Beyrut 1404/1984, VI, 176-180; Buhûfî, *Keşşâfü'l-kinâ*, V, 5-8, 37-54; Abdurrahman Şeyhi-zâde, *Mecma'u'l-enhur*, İstanbul 1309, I, 316-332; *el-Fetâva'l-Hindiyye*, I, 267-270, 287, 337; Muhammed b. Abdullah el-Haraşî, *Şerhu Muhtaşarı Halil*, Beyrut, ts. (Dârü Sâdir), III, 157, 164, 172; Şevkânî, *Fethu'l-kadir*, I, 244, 300; IV, 120; V, 184, 215; İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr* (Kahire), III, 3-85; Mehmed Zihni Efendi, *Nimet-i İslâm*, İstanbul 1986, s. 813; Bilmen, *Kamus*, II, 5, 8, 12, 14-76, 165-171, 180-181; M. Ebû Zeh-re, *el-Ahvâlü's-şahsiyye*, Kahire 1377/1957, s. 40-63, 107, 118, 122, 128; a.mlf., *el-Muhtâdarât fi 'akdi'z-zevâc*, Kahire 1391/1971, s. 10-50; M. Saîd Ramazan el-Bûtî, *Muhtâdarât fi'l-fikhi'l-mu-kâren*, Dimaşk 1981, s. 80-98; M. Muhyiddin Abdülhamîd, *el-Ahvâlü's-şahsiyye*, Beyrut 1404/1984, s. 12-233; Vehbe ez-Zühaylî, *el-Fikhu'l-İslâmî ve edilletüh*, Dimaşk 1405/1985, VII, 7-249; M. Akif Aydın, *İslâm-Osmanlı Aile Hukuku*, İstanbul 1985, s. 12-35, 86-89, 182-200; a.mlf., *Türk Hukuk Tarihi*, İstanbul 2005, s. 281-304; Muhammed el-Ahmedî Ebû'n-Nûr, *Menhecü's-sünne fi'z-zevâc*, Kahire 1988, s. 87, 139; Halil Cin, *İslâm ve Osmanlı Hukukunda Evlenme*, Konya 1988, s. 50-60; Zekiyüddin Şa'bân, *el-Ahkâmü's-şer'iyye li'l-ahvâlî's-şahsiyye*, Bingazi 1989, s. 9-358; Abdüsselâm et-Termânîni, *ez-Zevâc 'inde'l-Arab fi'l-Câhiliyye ve'l-İslâm*, Küveyt 1989, s. 17-45; M. K. Abdüssamet Bakka-loğlu, *Cahiliye Dönemi Aile Hukuku* (yüksek li-sans tezi, 1995), MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 42-80; Abdurrahman es-Sâbûnî, *Nizâmü'l-üsre ve hallü'l-müşkilâtihâ fi daw'i'l-İslâm*, Dimaşk 1422/2001, s. 53-60; H. Mehmet Günay, "Bulgaristan Müftülüğü'nce Hazırlanan 1924 Tarihli Münâkehât ve Müfârekât Talimatnamesi ve Bulgar Şer'iye Mahkemelerinde Uygulanışı", *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy. 3, Adapazarı 1985, s. 163-196; Abdurrahman b. Ali et-Turaykî, "Ta'nîsü'n-nisâ" bi-'azlî'l-evliyâ", *el-'Azl*, sy. 31, Riyad 1427, s. 78-124; "Azl", *Mv.F*, XXX, 143-145; "Nikâh", a.e., XLI, 204-355; Hamza Aktan, "Nikâh", *İslâm'da İnanç, İba-det ve Günlük Yaşayış Ansiklopedisi*, İstanbul 1997, III, 485-488.

FAHRETTİN ATAR

NİKBİNLİK

(bk. İYİMSERLİK).

NİKOGOS AĞA (1820-1890)

Türk müzikisi bestekârı,
hânende.

İstanbul'da doğdu. Ermeni asıllı olup asıl adı Nikogos Melkonyan'dır. İlk müzik bilgilerini Balatlı Karabet Ağa'dan aldıktan sonra Markar Ağa ve Hamâmizâde İsmâil Dede Efendi ile Dellâlzâde İsmâil Efendi'den istifade ederek kendini yetiştirdi. Meşketmek üzere kendisine ilk başvurduğunda Hamâmizâde Dede Efendi'nin Türkçe'yi iyice öğrendikten sonra gelmesini söylemesi üzerine şivesini düzelterek tekrar Dede Efendi'ye başvurdu. Aksânını Türk müzikisi okuyuşuna uydurabilmek için Ahmed Vefik Paşa'dan üç yıl süreyle edebiyat dersi aldı. Sultan Abdülmecid döneminin sonlarına doğru Dellâlzâde vasıtasıyla Enderûn-ı Hümâyûn'a müzik hocası olarak alındı. Bir ara Bîrun'da görev yaptıysa da tekrar Enderun'a döndü. Enderun'da Dellâlzâde ve Hâşim beylerle birlikte hocalık yaptı. Devrin önemli nota koleksiyoncusu Damad Müşir Edhem Paşa ile Sadrazam Âlî Paşa'dan yakın ilgi gördü. Edhem Paşa koleksiyonundaki pek çok eseri Nikogos Ağa'nın okuyuşundan notaya aldırmış, böylece birçok eseri doğrudan İsmâil Dede ile Dellâlzâde'den meşkeden Nikogos Ağa, bu eserlerin özelliklerini kaybetmeden gelecek nesillere aktarılmasında sağlam bir köprü vazifesi görmüştür. Leon Hancıyan, Edhem Paşa'nın hazırlattığı koleksiyonda kendisinden faydalanmak üzere Nikogos Ağa'yı dairesine davet ettiğini, Edhem Paşa'nın dairesine giderken yolda İhtisap Nâzırı Hüseyin Bey'in oğlu Ali Bey'in ağır yürüyen Nikogos Ağa'ya çabuk yürümesi için bir tokat vurduğunu ve buna çok üzülen Nikogos Ağa'nın kısa sürede sonra öldüğünü anlatır. Nikogos Ağa'nın Kapril ve Nişan adlı iki kardeşi olup birincisi bestekârlığı ikincisi de sinekernânîliği ile bilinmektedir.

Nikogos Ağa güzel sesi ve parlak okuyuşu ile müzik toplantılarının vazgeçilmez okuyucularındandı. Dinî müziğe de ilgi duymuş, meşkettiği pek çok dinî eserin tavrını öğrenmek amacıyla mevlevîhânelere devam etmiştir. Sultan Abdülmecid ve Abdülaziz'in huzurunda okuduğu eserlerle dikkati çeken Nikogos Ağa'nın

bir defasında Sultan Abdülmecid'in arzu-suyla ezan okuduğu söylenir.

Daha çok şarkı bestekârı olarak bilinen Nikogos Ağa'nın eserlerinde ağır başlı bir üslûp dikkati çeker. Zengin melodik yapının yanında düzgün bir prizma ve sağlam bir tekniğin gözlemlendiği bestelerinde lirizm daima ön plana çıkar. Bazı makamların melodik karakterlerine verdiği renk onun orijinal yönlerinden biridir. Nikogos Ağa 200'den fazla eser bestelemişse de bunlardan ancak yetmiş kadar şarkısı günümüze ulaşmıştır. Öztuna yetmiş iki şarkısının listesini verir (bk. bibl.). Bunlar arasında, "Ey çeşm-i âhû mehlîkâ" mısraıyla başlayan acem-aşiran; "Sevdi gönlüm ey melek-sîmâ seni" ve "Bâri felek ben yüzüne söyleyim" mısralarıyla başlayan acem-kürdî; "Hoş yaratmış bâri ezel" mısraıyla başlayan ferahnâk; "Niçin a sevdiğim niçin" mısraıyla başlayan hicaz; "Akşam olur güneş gider şimdi buradan" mısraıyla başlayan hicazkâr, "Var mı hâcet söyleyim ey gül-tenim" mısraıyla başlayan muhayyer-kürdî şarkıları en çok sevilen eserlerindendir. Aynı zamanda iyi bir tamburî ve mûsiki hocası olan Nikogos Ağa'nın yetiştirdiği talebeler arasında, tambur hocalığı yaptığı Yenikapı Mevlevîhânesi şeyhlerinden Mehmed Celâleddin Dede ile Leylâ Hanım (Saz) en tanınmışlarıdır.

Nikogos Ağa'nın pek çok yerli kaynaktan, Ermenice mûsiki dergileri ve notalar neşreden, 1873'te Patrik IV. Kevork'un daveti üzerine Ermenistan'a giderek kilise ilâhilerini notaya alan ve 1879'da İstanbul'a döndüğünde Kumkapı'daki Meryem Ana Kilisesi'nde başmugannî olan Hasköylü Nikogos Taşçıyan ile (ö. 1885) karıştırdığı görülmektedir. Ayrıca Nikogos Ağa'nın bazı eserlerinin yine aynı dönemde yaşamış, Kemânî Sebûh'un talebelerinden "Hüdâ-verdi" lakabıyla tanınmış Kemânî Nikogos'un (ö. 1884) eserleriyle zaman zaman karıştığı söylenmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Sadettin Nüzhet Ergun, *Türk Musikisi Antolojisi*, İstanbul 1943, II, 439-440; İbnülemin, *Hoş Sadâ*, s. 233-234; Baki Süha Ediboğlu, *Ünlü Türk Bestekârları*, İstanbul 1962, s. 89-97; Sadun Kemali Aksüt, *500 Yıllık Türk Musikisi Antolojisi*, İstanbul 1967, s. 37-38; a.mlf., *Türk Musikisinin 100 Bestekârı*, İstanbul 1993, s. 168-172; Özalp, *Türk Mûsikisi Tarihi*, II, 373-375; Ruşen Ferit Kam, "Türk Azınlık Musikicileri 3: Nikoğos'tan Bimen Şen'e Kadar", *Radjo*, sy. 70, Ankara 1947, s. 7; Kevork Pamukciyan, "Nivak Osmanyân Mûsiki Dergisi'nin Onuncu Sayısı", *TT*, XIV/82 (1990), s. 22-23; Öztuna, *BTMA*, II, 121-122; Mehmet Güntekin, "Nikoğos Ağa", *DBİstA*, VI, 75-76.

NURİ ÖZCAN

NİKİZ

(نكيز)

Türk mûsikisinde
bir birleşik makam.

Türk mûsikisinin en eski makamlarındandır. Seydî'nin *el-Matla*'nda nîrîzî, Abdülbâki Nâsir Dede'nin *Tedkik u Tahkik*'inde nîrîz diye geçer. Rast perdesinde karar eden, inici-çıkıcı veya çıkıcı seyir karakterinde olan birleşik makamlardan biri olup yığitlik, kahramanlık gibi hamâsî duyguları ifadeye çok elverişlidir.

Dizisi rast perdesindeki (yerinde) bir nikriz beşlisine nevâda rast ve bûselik dörtlülerinin eklenmesinden meydana gelmiştir. Sekiz sesli bir dizi ile gösterilebilmesi ve güçlüsünün beşli ile dörtlünün ek yerinde olması gibi basit makam şartlarını taşımasına rağmen nikriz basit değil birleşik makamlar sınıfındandır. Çünkü nikriz beşlisinin dörtlüsü tam değil 26 komalık bir "artık dörtlü"dür. Beşlisi de dörtlünün sonuna bir (T) tanini ilâve edilerek değil, bir (S) küçük mücennep eklenerek yapılmıştır. Bitme / karar bütünlüğü de diğer basit makamlar gibi tam olmayıp güçlü üstü de iki çeşnilidir.

Nikriz makamının güçlüsü beşli ile dörtlünün ek yerindeki nevâ perdesi olup bu perde üzerinde rast ve bûselik dörtlüler bulunur. Bu sebeple güçlüde yarım karar bu çeşnilerden biriyle yapılır. Nevâdaki ya-

rım karar hangi çeşni ile yapılmışsa yine bu perdede diğer çeşni ile yapılan karar asma karardır. Genellikle çıkıcı nağmelerde nevâ üzerinde rast çeşnisini, inici nağmelerde bûselik çeşnisini kullanmak uygundur.

Nikriz beşlisinin durak perdesinin bir tanini üstünde yani düğâh perdesi üzerinde hicaz dörtlüsü yer alır. Bu sebeple nikrizin hicaz makam ailesiyle büyük bir yakınlığı vardır. Zaten güçlü üstündeki buselik ve rast çeşnileri hicaz ailesinin üst bölgeleridir. Bu yakınlık dolayısıyla seyir sırasında hicaz, uzzâl ve hümâyûn makamlarına geçkiler yapılır. Düğâh perdesindeki asma kalışla birlikte nevâda rastlı kalınırsa hicaz, yine aynı şekilde nevâda bûselikli kalınırsa hümâyûn ve hüseyinîde uşşaklı kalınırsa uzzâl makamlarına geçkiler yapılmış olur. Bu perdelerin her biri birer asma karar perdesidir. Bunlardan başka yine hicaz ailesi makamlarında olduğu gibi nîm-hicaz ve dik kürdî perdelerinde çeşniz, düğâh perdesinde de hicaz çeşnili asma kararlar yapılır.

Nikriz çeşni veya makamının rast ve uşşak çeşni ve makamlarına kolayca geçme kabiliyeti vardır. Bu sebeple seyir sırasında nîm-hicaz ve dik kürdî perdeleri atılıp yerine cârgâh ve segâh perdeleri kazanılarak yerinde (rastta) rast, yerinde (düğâhta) uşşak, yerinde (segâhta) segâh çeşnili asma kararlar yapılır. Hatta rast çeşnisiyle karar eden nikriz eserler vardır. Makamın yedeni bakiye diyezi fa (ırak) perdesidir ve karar sırasında önemi büyüktür. Nota yazımında donanımına si için bakiye bemolü, fa ve do için bakiye diyezi konulur ve gerekli değişiklikler eser içinde gösterilir.

Nikriz makamı hamâsî yapısına uygun olarak en çok pest taraftan genişletilmiştir. Bu genişleme güçlü nevâ üzerinde bulunan rast dörtlüsünün simetrik olarak aynen yegâh perdesine göçürülmesiyle yapılır:

